ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 3, June 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.857

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 23.01.2019 Kabul Tarihi: 23.05.2020

Atıf Künyesi: Mustafa Edip Çelik, "İngiliz Belgelerine Göre Türk-İngiliz İlişkileri ve Balkan Pakti'nin Gelişimi (1934)", *History Studies*, 12/3, Haziran 2020, s. 849-860.

İngiliz Belgelerine Göre Türk-İngiliz İlişkileri Ve Balkan Pakti'nin Gelişimi (1934)*

Turkish-British Relations and Development of The Balkan Pact According To The British Documents (1934)

Dr. Mustafa Edip Çelik

ORCID No: 0000-0002-0647-9476

Sütçü İmam Üniversitesi

Öz: Türkiye Cumhuriyeti, 1930 sonrası daha etkili bir dış politika izlemeye ve 1926 yılında Musul meselesinin çözülmesiyle İngiltere ile münasebetlerini geliştirmeye başlamıştır. Uluslararası alanda yaşanan konjonktürel değişiklikleri lehine kullanma üzerine politika geliştiren Türkiye, bu doğrultuda atacağı adımlarda İngiltere ile fikir alışverişlerinde bulunmayı ihmal etmemiştir. Türkiye dış politikasını Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi doğrultusunda belirlemiş ve sınırlarını güvenceye almak için komşu devletler ile işbirliği yapma yoluna gitmiştir. Türkiye, uyguladığı bu politikası neticesinde 1934 yılında Balkan Pakti'nin imzalanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu çalışma, 1934 yılında Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişimini ve Balkan Pakti'nin gelişimini İngiliz belgeleri çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İngiliz ilişkileri, Balkan Pakti, Türkiye

Abstract: After 1930, The Republic of Turkey began to develop a more effective foreign policy, monitoring relations with Britain after the settlement of Mosul in 1926. Turkey developed a policy on the changes in the international area and exchanged ideas with Britain about the steps which will be taken in this direction. Turkey has set it's foreign policy to paralel of Mustafa Kemal Atatürk's "Peace at Home Peace in the World" direction and cooperated with it's neighbor's to secure it's borders. Turkey, as a result of applying this policy has played an important role in the Balkan Pact which was signed in 1934. This study aims to examine the development of the Turkish-British relations and the development of the Balkan Pact in the framework of British documents in 1934.

Keywords: Turkish-British relations, Balkan Pact, Turkey

* Bu makale, "İngiliz Kaynaklarına Göre 1930-1939 Arası Türk-İngiliz İlişkileri" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

1930 yılı sonrasında dış politikasına ağırlık veren Türkiye, dış politikasını Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh cihanda sulh" ilkesi doğrultusunda uygulamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu ilkesi, Türkiye'nin bağımsızlığını ve sınırlarını, kolektif bir barış anlayışına dayalı olarak güvence altına almayı ve dünya barışına katkıda bulunmayı amaçlamaktaydı. Türkiye'nin barış yanlısı tutumu, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki statükoyu korumayı amaçlayan ve bu amaç doğrultusunda silahsızlanmayı destekleyen İngiltere ile daha yakın ilişkiler içerisinde bulunmasına yol açmıştır. 1933 yılı sonrası oluşan Alman ve İtalyan tehlikesi karşısında Türkiye'ye daha aktif bir dış politika uygulaması adına fırsat vermiş ve İngiltere ile ilerleyen süreçte işbirliği yapmasını sağlamıştır.

1933 yılı itibarıyla Almanya ve İtalya gibi devletlerin silahlanmaya başlaması ile Türkiye, Boğazları silahlandırmak adına adımlar atmıştır. 1933-1934 yılları arasında Türk-İngiliz ilişkileri bu doğrultuda seyretmiştir. Türkiye'nin Boğazları silahlandırma talepleri bu yıllarda İngiltere tarafından kabul görmemiştir. Ancak İtalyan yayılması 1935 yılında İngiltere'nin Türkiye'yi desteklemesini sağlayacaktır. Türk-İngiliz ilişkileri İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Lorain'in Türk yetkililerle yapmış olduğu görüşmeler doğrultusunda gelişme göstermiş ve iki ülke arasında dostluk rüzgârları esmeye başlamıştır. Bu dostluk, yaşanan gelişmeler neticesinde daha sonraki yıllarda işbirliğine dönüşecektir.

Türkiye, kolektif bir savunma anlayışıyla sınırlarına güvence altına alarak dünya barışına katkıda bulunmak üzere uyguladığı politikası doğrultusunda, İtalya'nın Balkanlar'da oluşturduğu tehdit ile harekete geçmiştir. Türkiye, Balkan Devletleri'yle yapılan görüşmeler neticesinde imzalanan ikili antlaşmalarla bu devletlerin bir araya gelmesi için çaba sarf etmiş ve Balkan Pakti'nin imzalanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu süreçte İngiltere, Türkiye'nin Balkan politikasını yakından takip etmiş ve Türkiye'ye destek vermiştir. İngiltere, Balkan Pakti'nin imzalanmasından sonra pakt ile yakından ilgilenmiş ve İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile konu hakkında görüşmelerde bulunmuştur. Dünyada yaşanan yeni gelişmeler neticesinde Türkiye ile İngiltere'nin çıkarları kesişmiş ve iki ülke 1926 yılında yaşanan ve ilişkilerin soğumasına sebep olan Musul Meselesi sonrasında yeniden yakın münasebetler içerisinde bulunmaya başlamıştır.

1. Türkiye'nin Dış Politikası ve Türk-İngiliz İlişkileri (1934)

Milletler Cemiyeti'nin, 1925 yılında görevlendirdiği hazırlık komisyonu, donanmalara silah sınırlandırması getiren bir konferans için hazırlıklara başlamış ancak 1927 yılında yapılan ilk girişim başarısız olmuştur. Komisyon bu başarısız girişimine rağmen, 1928 yılından itibaren daha düzenli bir şekilde çalışmalarına başlamıştır. Komisyonun gerçekleştirmiş olduğu başarılı çalışmalar neticesinde, 1932-33 yıllarında Silahsızlanma Konferansı düzenlenmiştir. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar, Almanya'da Hitlerin iktidara gelmesi ile son bulmuştur.¹ Türkiye, 1933 yılı itibarıyla Silahsızlanma Konferansı'nda uluslararası alanda meydana gelen durumdan faydalanarak, Boğazların tekrar silahlandırılması için bir teklif sunmuştur. Türkiye'nin yaptığı bu teklifin, çok az sayıda destek bulması dolayısıyla konunun daha sonra görüşülmesine karar verilmiştir. Türkiye, daha önce yapmış olduğu teklifi gündemde tutmuş ve 1934 yılında Boğazların statüsünde değişiklikler yapılmasında ısrarcı olmuştur. İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine, 6 Mayıs 1934'te Londra'ya yazdığı mektupta, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in Boğazlar konusundaki görüşlerini aktarmıştır. Büyükelçi mektubunda, Tevfik Rüştü Bey'in, mevcut Boğazlar sözleşmesinin artık

¹ Elif Uyar, *Türk-İngiliz İlişkileri (1929-1936)*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2007, s. 58

ihtiyaçları karşılamadığını belirttiğini ifade etmiştir. Tevfik Rüştü Bey, dünyanın yeniden silahlanma eğiliminde olduğunu ve bu durumda ancak dünyanın silahsızlanması ile Türkiye'nin de mevcut durumunu koruyacağını söylemiştir. Tevfik Rüştü Bey, ulusların silahlanması durumunda, Türkiye'nin başka anlaşmaları kabul etmeyeceğini ve Boğazlara tekrar asker yerleştireceğini belirtmiştir. Bulgaristan silahlanmıştır, Ege adalarına tekrar asker yerleştirilmiştir. Bakan Bey, dünyanın silahlanma eğiliminde olduğu bir ortamda, Türkiye'nin, Boğazları yirmi dört saat içerisinde yeniden silahlandırmak için her türlü hazırlığı yaptığını ve verilecek bir işaretle silahlanmanın gerçekleştirileceğini ifade etmiştir. Bakan, hiçbir kanuni gerekçenin Türkiye'yi böyle bir önlem almaktan alıkoyamayacağını bildirmiştir. Türkiye, gelecek olan sözlü ve fiili saldırılara cevap verecek kadar güçlüdür. Sir Percy Loraine, Türkiye'nin gücünün farkında olduğunu ve harekete geçmeye karar verdiğinde kararını uygulayabilme hakkının da olduğunu belirtmiştir. Bakan, bu tür bir konuşmayı daha önce Fransız Büyükelçisi ile de yapmış ve bu konuda resmi bir açıklama yapacağını da bildirmiştir. Büyükelçi, konuya Cenevre'de de değineceğine inandığını yazmış ve böyle bir durumda Türkiye'nin silahlanmasının, dünya'daki silahlanma eğilimine katıldığını tam olarak göstereceğini ifade etmiştir.² Türkiye, 1934 yılında meydana gelen gelişmeler dolayısıyla dünyanın bir savaş arifesinde olduğunun ve tamamen savaş dışında kalamayacağını farkındaydı. Millman, Türkiye'nin asıl hedefinin olası bir savaşta tarafsız kalmak olduğunu ancak şartların buna müsaade etmeyebileceğini belirtmiştir.³

Büyükelçinin, Tevfik Rüştü Aras ile yapmış olduğu görüşmeye dair mektubuna Londra'dan gelen cevap, İngiltere'nin, Türkiye'nin gösterdiği bu tutuma oldukça karşı olduğunu belirtmiştir. Londra, Türkiye'nin böyle bir tutum sergilemesinin doğru olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde belirlenmiş kurallara karşı gelmesi durumunda bunun kendisine zarar vereceği belirtilmiştir. İngiltere, Büyükelçiden, Türkiye'yi bu düşüncesinde vazgeçirmesini istemiş ve Lozan'ın bir dayatma olmadığını, tarafların bir anlaşmaya varması sonucu imzalandığını iletmıştır. İngiltere, Türkiye'yi bir dost olarak gördüğünü ve şu ana kadar uluslararası alanda edindikleri dostluklara zarar vermemeleri gerektiğini belirtmiştir. Türkiye, şu ana kadar inşa ettiği duruşu böylesine bir hamle ile yıkmamalıydı. Londra, Türkiye'nin bu konuda Sovyetler tarafından kışkırtıldığını da düşünmüş ve bu durumun tehlikeli olacağı görüşünü taşıdığını bildirmiştir.⁴ Ayrıca Fransız Büyükelçisi de Türk Dışişleri Bakanı'nın kendisine de benzer ifadelerle konuyu açtığını belirtirken, Paris'e konuyu rapor ettiğini söylemiştir. Büyükelçi, ülkesinden yeniden silahlanmaya karşı sert tedbirler alınmasını istemiştir.⁵ İngiliz Büyükelçi, son zamanlarda Türkiye'nin Boğazlar konusunda takındığı tutum ile ilgili, İtalyan Büyükelçi ile yaptığı görüşmeyi Londra'ya bildirmiştir. Tevfik Rüştü Bey, İtalyan Büyükelçisi ile 1933 yılı boyunca Boğazlar hakkında konuşmuş olmasına rağmen, benzer ifadeler kullanmamıştır. Ancak İtalya Büyükelçisi de Sir Percy Loraine'e, İtalya'nın da silahlanma fikrine karşı olduğunu ve en azında Fransa, İngiltere ve İtalya'nın birlik olarak Türkiye'yi bu fikrinden vazgeçirmeleri gerektiğini vurgulamıştır.⁶

Türkiye'nin, Boğazlar konusundaki girişimlerinin İngiltere Parlamentosunda da yansımaları olmuş ve Bay Levy Dışişleri Bakanlığı'na bu konuda bir soru yönelmiştir. Bay Levy, Türkiye'nin Boğazlarda tekrar silahlanma konusunu Cenevre'ye taşıyıp taşımayacağını ve

² The National Archives (TNA) Public Record Office (PRO), Foreign Office (FO), 371/17961, E 2874/1345/44, s. 376

³ Brock Millman, "Turkish Foreign and Strategic Policy 1934–1942", *Middle Eastern Studies*, Vol. 31, No: 3, 1995, s. 485

⁴ TNA, PRO, FO 371/17961, E 2874/1345/44, s. 378

⁵ TNA, PRO, FO 371/17961, E 3000/1345/44, s. 385

⁶ TNA, PRO, FO 371/17961, E 3001/1345/44, s. 387

Majesteleri Hükümetinin bu konudaki tutumunun ne olacağını sormuştur.⁷ Bay Levy'nin sorusuna verilen cevapta, Türk Delegasyonu'nun konuyu Cenevre'de açıp açmayacağından haberdar olunmadığı belirtilmiştir. Bir yıl önce Tevfik Rüştü Bey bu konuyu Silahsızlanma Konferansı'nda açmıştır fakat konu ertelenmiş ve görüşülmemiştir. İngiliz hükümeti ise Türkiye'yi bu konuda desteklemediğini ve diğer devletlerden de Türkiye'yi vazgeçirmeleri yönünde talepler olduğunu ifade etmiştir.⁸

Sir Percy Loraine, raporlarında, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in, Cenevre için ayrılmadan önce 10 Mayıs 1934'te kendisi ile bir görüşme yaptığını belirtmiştir. Büyükelçi, Dışişleri Bakanı'na, Türkiye'nin Boğazlar konusunda, Majesteleri Hükümeti ile ters düşmemek adına dikkatli olması gerektiğini belirtmiştir. Büyükelçi, Türkiye'nin, İngiltere kamuoyunda sıkıntılı duruma düşmesini istememiştir. Ancak Türkiye'nin bu konuda dikkatli davranmaması sonucunda kendisi için iç açıcı olmayan durumların ortaya çıkabileceği belirtilmiştir. Türkiye ise bu konuda dengeyi bozmak istememekle birlikte, eşit muameleyi de hak ettiğini savunmaktadır. Türkiye için Boğazlar sorunu aslında Bulgaristan'ın, İtalya aracılığı ile yeniden silahlanmaya başlamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin şu anda askerleştirmek istediği bölge ise burasıdır. Yani Boğazlarda Bulgaristan sınırına yakın bölgelerde Bulgaristan'ın silahlanması nedeniyle Türkiye, bu durumun kendisi için dezavantaja dönüşmemesi amacıyla gerekli zamanda gerekli olanı yapması gerektiğini düşünmektedir. Türkiye, dünya da yaşanabilecek bir kutuplaşma durumunda arada kalmak istememektedir. Ayrıca Boğazların Trakya bölgesine daha fazla önem göstermektedir. İtalya'nın, Boğazlar konusuna son zamanlarda ayrı önem vermesi sebebiyle Bulgar-İtalyan ittifakı tehlike oluşturabilme potansiyeline sahiptir. Türkiye, İngiltere'nin de çıkarlarını ve amaçlarını göz önünde bulundurarak Boğazların özgürlüğünü istemektedir. Büyükelçi, Türkiye'nin bu konuları, yapılacak bir anlaşma doğrultusunda sonuca vardırmasının daha iyi olacağını Bakan Bey'e açıklamıştır.⁹ Türkiye, Boğazlar konusunda tamamen yalnız kalmayacak şekilde bir politika izlemek istemiş ve bu konuda İngiltere'nin fikirlerine ve desteğine önem vermiştir. İtalya, Almanya ve Bulgaristan'dan kaynaklanan tehditkâr durumu kullanarak, Boğazlar konusundaki fikirlerine destek aramaya çalışmıştır.

İngiltere, Türkiye'nin Boğazlar konusunda yaptığı hamleyi sadece bir kamuoyu yoklaması olarak değerlendirmiştir. Türkiye, Avrupa'nın konuya verdiği tepkiyi görünce görüşmeleri ileri bir tarihe ertelemeyi kabul etmiştir. Tevfik Rüştü Bey, İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşükten sonra konuya ilişkin isteklerini unutma yoluna gittiklerini belirtmiştir.¹⁰ İngiliz Dışişleri Bakanı ile Tevfik Rüştü Bey arasında Cenevre'de geçen konuşma, Türkiye'ye 2 Haziran'da bildirilmiştir. Tevfik Rüştü Bey, Boğazlar konusunu kendisinin Cenevre'de dile getireceği düşünceler ile ilgili İngiliz gazetelerinde çıkan dedikodulardan rahatsız olduğunu belirtmiştir. Bakan, aslında İngiltere'nin savaş uçakları ve ağır silahlarla ilgili memorandumunda, Türkiye'nin bu tür aletlerle Boğazları koruması olanaksızdır diyerek Boğazlarda silahlanma fikrini gündeme taşıdığını ve Türkiye'nin bu fikirlerine zemin hazırlayanın aslında İngiltere olduğunu ifade etmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı ise, Tevfik Rüştü Bey'in mevzusunu ettiği gazete haberlerinden bilgisi olmadığını bildirmiş ayrıca Türkiye'nin şu anda bu konuyu Cenevre'ye taşımaması gerektiğini söylemiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda, konunun şu

⁷ TNA, PRO, FO 371/17961, E 2904/1345/44, s. 381

⁸ a.g.b, s. 381

⁹ TNA, PRO, FO 371/17961, E 3072/1345/44, s. 402-404

¹⁰ TNA, PRO, FO 371/17961, E 3631/1345/44, s. 445

anda tartışmaya açılmaması gerektiği vurgulanmış ve ileriki süreçte ele alınarak halledilmesine karar verilmiştir.¹¹

1934 yılının Mayıs ayında, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşti Aras, Boğazların silahlandırılması sorununun tekrar gündeme getirmiştir. Türkiye bu konuda ısrarcıdır ve Bakan, İngiltere Büyükelçiliği danışmanına Türkiye'nin neden böyle bir tutum içerisinde olduğunu açıklamıştır. Dünyanın yeniden silahlanma eğilimi içerisinde olduğunu gözlemleyen Türkiye, yaşanan gelişmeler karşısında savunmasız kalmak istememektedir. Bakan, eğer isterse Türkiye'nin 24 saat içerisinde Boğazları silahlandıracağını ve yasal hiçbir tartışmanın bunu durduramayacağını ifade etmiştir. Konu, Cenevre'de John Simon ve Tevfik Rüşti Bey arasında tartışılmış, Sir Jhon Simon, şimdilik konunun üzerine gidilmemesi gerektiği noktasında Tevfik Rüşti Bey'i ikna etmeyi başarmış ve Türkiye'nin Boğazlar konusundaki haklarının gelecek için korunması gerektiğini vurgulamıştır. İngiliz Devlet Bakanı Simon, konunun ileri bir tarihe bırakılmasında duyduğu memnuniyeti ifade ederken, Tevfik Rüşti Bey silahlanma sorununun büyümeden çözülmesi gerektiğini bir kez daha dile getirmiştir.¹²

İngiliz raporlarında, Türkiye'nin, dünya'daki konumu hakkında alınganlık gösterdiği ve diğer güçlerle eşitlik talep ettiği belirtilmiştir. Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti'ne girerek dünya politikasında kendisine ciddi bir konum sağladığı ve bu dönemde Asya ve Avrupa'da sağladığı başarıların görmezden gelinemeyeceği ifade edilmiştir. Ayrıca 1934 yılının Şubat ayında imzaladığı Balkan Pakti'nin, Türkiye'yi yeni büyük bir güç olarak ortaya çıkardığı ifade edilirken, diğer ülkelerin büyük çoğunluğu ile de dostluk ilişkilerini sürdürdüğü belirtilmiştir. Raporlarda, Türkiye'nin, 1934 yılında Fransa'ya doğru bir eğilimi içerisinde olduğu ve İtalya ile olan ilişkilerinde bir gerilme yaşandığı bildirilmiştir. Almanya ile yine iyi ilişkiler kurulmasının yanı sıra İngiltere ile olan ilişkilerinin iyi gittiğini belirten Büyükelçi, iki ülke arasındaki dostluğa vurgu yapmıştır. Ancak talihsiz bir olay nedeni ile İngiltere ve Türkiye'nin arası bir süreliğine açılmıştır. Temmuz ayında Dipburnu'nda İngiliz donanma subayları vurulmuştur. İki ülke arasında gerginliğe yol açan başka bir olay ise 1930 yılında imzalanan ticaret antlaşmasında Türkiye'nin talep ettiği değişiklikler olmuştur.¹³

Türkiye-İngiltere ilişkilerinde 1934 yılı içerisinde en önemli gelişmelerinden biri de Türkiye öncülüğünde Balkan Pakti'nin imzalanması olmuştur. Türkiye'nin, Balkan Pakti'nin oluşumu sırasında uyguladığı politika, bölgedeki gücünü ve liderlik kapasitesini ortaya koymuştur. Balkan Pakti, İngiltere ile olan ilişkilerinde de önemli bir yer tutmuştur. İngiltere her ne kadar doğrudan Balkan Pakti'nin içerisinde yer almamış olsa da pakti ve Türkiye'yi desteklemiştir.

2. Balkan Pakti (1934)

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya barışını korumanın, ortak güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi ile sağlanabileceği düşüncesi egemen olmuştur. Bu düşünce doğrultusunda atılmış ilk önemli adım ise Milletler Cemiyeti'nin kurulması olmuştur. Ancak, Milletler Cemiyeti'nin yanı sıra bölgesel paktların da kurulmasının, güvenlik çalışmalarına önemli katkılar sağlayacağı ön görülmüştür. Almaya, İtalya ve Bulgaristan gibi Birinci Dünya Savaşı sonrası yapılan düzenlemelerden memnun kalmamış ülkelerin dikkatlerini yönelttikleri Balkanların güvenliği önemli hale gelmiştir. 1925 Locarno Antlaşmaları'yla, Almanya'nın batı sınırları güvence altına alınmışsa da doğu sınırları ile ilgili belirsizlik ve İtalya'nın da bölgeye olan ilgisi,

¹¹TNA, PRO, FO 371/17961, E 3631/1345/44, s. 446

¹²TNA, PRO, FO 371/19037, E 854/854/44, s. 8

¹³a.g.b, s. 3

statükocu Balkan devletlerini endişelendirmiştir.¹⁴ İtalya'nın uyguladığı politikaların, Balkan devletlerinden Romanya, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya gibi devletler tarafından bir tehdit olarak algılanması, İtalyan'ın toplam gücünün bu devletlerden üstün olmasından kaynaklanmıştır.¹⁵ Balkanlarda algılanan bu tehdit, Türkiye ile Yunanistan arasında yakınlaşmayı sağlamıştır. Türkiye'nin 1920'lerde Balkanlarda bazı sorunlar yaşamaya devam ettiği tek ülke Yunanistan'dı. 1928 yılında yeniden Yunanistan Başbakanı seçilen Venizelos, 1928 yılından itibaren Avrupa ve Balkanlar'daki siyasi konjonktürü göz önünde bulundurarak komşuları ile iyi ilişkiler içerisinde olmaya başlamıştır. İki ülke arasında yaşanan yakınlaşma, Bulgaristan ve İtalya'nın revizyonist politikaları sonrasında daha geniş bir perspektife kavuşarak, Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğini daha da kuvvetlendirecek adımlar atılmasına imkân vermiştir.¹⁶

Türkiye Balkan Pakti'nin kurulmasından öncesinde de bölgede işbirliğinin kuvvetlendirilmesi yönde çabalar göstermiştir. Türkiye, 1926 yılında, Balkan devletleri arasında karşılıklı sınırların güvence altına alınması için toplu bir güvenlik sisteminin meydana getirilmesi adına bir girişimde bulunmuşsa da yapmış olduğu girişim sonuçsuz kalmıştır. İlerleyen süreçte Balkan devletleri arasında sıkıntıların ortadan kalkması, Balkanların güvenliği konusunda işbirliği düşüncelerini kuvvetlendirmiştir. 6-10 Ekim 1929 tarihinde gerçekleşen Evrensel Barış Kongresi'nde, Yunanistan eski Başbakanı Papanastasiu bir Balkan Birliğinin kurulması yönünde teklifte bulunmuştur. Yapılan teklif üzerine, 5 Ekim 1930'da Atina'da, Ekim 1931'de İstanbul'da, Ekim 1932'de Bükreş'te ve Kasım 1933'te Selanik'te Balkan Konferansları tertip edilmiştir. Tertip edilen Konferanslara Yunanistan, Türkiye, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk'un resmi olmayan temsilcileri katılmıştır. Balkan Konferanslarına katılanlar resmi temsilcilerden oluşmadığından dolayı konferanslardan kesin bir sonuç çıkmamıştır. Konferanslar sırasında, Bulgaristan'ın ileride Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya'dan toprak talebine yol açabilecek azınlıklar konusunu açması ve İtalya'nın etkisinde kalan Arnavutluk'un Bulgaristan'ı izlemesi, görüşmelerin daha fazla sürdürülmesinin bir fayda sağlamayacağını göstermiştir.¹⁷

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal 1933 senesinin Kasım ayında TBMM'de yaptığı konuşmasında Balkanlardaki işbirliğinden duyduğu memnuniyetini şu ifadelerle dile getirmiştir *"Balkanlarda ve orta Avrupa'daki Devletler arasında Türkiye Cumhuriyeti ancak politikasının dürüst ve açık mahiyeti sayesinde, samimi mevki muhafaza etmektedir. Pek nazik olan bu siyasetin icaplarını dikkatle göz önünde bulundurmaktayız. Türkiye Cumhuriyeti'nin diğer Devletlerle münasebetlerinin, aradaki muahedelerin hükümlerine ve beynelmilel dostluk icaplarına uygun olarak umumiyetle iyi olduğunu söyleyebilirim."*¹⁸

Diğer devletlerle iyi ilişkiler kurma üzerine bir dış politika uygulamak isteyen Türkiye, komşusu olan Balkan devletleri ile münasebetlerini bir adım öteye taşımak istemiştir. Balkan Konferanslarında devletler arasında yaşanan anlaşmazlıklara rağmen Türkiye, mevzu bahis devletler arasında bir işbirliği kurulması yönünde çaba göstermeye devam etmiş ve kurulacak bir Balkan Pakti'na bölgede öncülük etmiştir. Türkiye'nin bu girişimleri 1930 sonrasında

¹⁴ Melek Fırat, "Görelî Özerklik-1, Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*, C. 1, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 350

¹⁵ Fatma Aslı Kelkitli, "İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlar'da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 72, No. 2, 2017, s.431

¹⁶ Buket Önal- Mehlika Özlem Ultan, "Balkan Pakti (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları", *U.Ü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 13, S. 22, 2012/1, s. 68-69, Fırat, a.g.m, s. 350

¹⁷ Ahmet Eyicil, *Siyasi Tarih 1789-1939*, Gün Yayınları, Ankara 2005, s. 441

¹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), D. 4, C. 18, s. 3

oyynamaya başladığı etkin dış politikası ile komşu bölgelerde bir lider konumuna doğru ilerlemesinde etkili olmuştur. 1933 yıllarının başlarından itibaren Almanya ve İtalya'nın izlemiş olduğu tehditkâr politikaların yanı sıra Arnavutluk ile Bulgaristan'ın Balkan Konferansları sırasında takınmış oldukları tutum, Balkan devletlerinin birbirlerine daha da yakınlaşmalarını sağlamıştır. Türkiye, Balkan devletleri ile ilişkileri sıkı tutabilmek adına Eylül 1933 tarihinde Yunanistan'la, Ekim 1933 tarihinde Romanya ile ve Kasım 1933 tarihinde ise Yugoslavya ile Dostluk ve Tarafsızlık antlaşmaları imzalamıştır. Böylece Türkiye, dış politika hedefine uygun olarak göstermiş olduğu yoğun çabalar sonucunda, Balkan devletleri arasında işbirliği sağlanması yönünde önemli adımlar atmıştır.¹⁹ Balkan Pakti'nin kurulmasının hızlanmasında Mussolini'nin, dünya barışını sağlayabilecek devletlerin sadece İtalya, Fransa, Almanya ve İngiltere olduğu yönünde yapmış olduğu açıklamalar etkili olmuştur. Türkiye ve diğer Balkan devletleri bu açıklamaya tepki göstermiş ve ikili antlaşmaların kolektif bir işbirliğine dönüşmesi yönünde daha hızlı adımlar atmışlardır.²⁰

Türkiye'nin 1933 yıllarında Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya ile imzaladığı Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmaları gibi ikili antlaşmalar, Balkan Pakti'nin temelini oluşturmuştur. Türkiye her ne kadar Bulgaristan'ı da paktın içerisine çekmeye çalışmışsa da bunda başarı sağlayamamıştır. Bulgaristan İtalya'nın da yönlendirmesi ile bu oluşumun dışında kalmayı tercih etmiştir. Yapılacak olan antlaşmalar neticesinde devletlerin sınırlarının güvence altına alınacak olması, Bulgaristan'ın bu oluşuma soğuk bakmasına neden olmuştur. Makedonya üzerindeki emellerinden vazgeçmek istemeyen Bulgaristan, on yıl için imzalanacak olan antlaşmada, sınırların güvence altına alınması maddesine tepki koymuştur.²¹ 1933 yılında Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılmak üzere Ankara'ya gelmiş olan Bulgaristan Maarif Nazırı M. Boyaciyeff, gazetecilere beyanat vermiştir. Gazetecilerin, Türk-Yunan antlaşması ve Balkan Pakti ile ilgili sordukları soru üzerine, Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan antlaşmanın kendilerini alakadar etmediğini ve Türkiye ile Bulgaristan'ın arasında herhangi bir muhalefetin bulunmadığını söylemiştir. Türkiye ile olan ilişkilerinin dostane bir şekilde ilerlediğini ifade eden Boyaciyeff, aralarında bir sınır sorununun da olmadığını da belirtmiştir. Balkanlarda umumi antlaşma meselesi ile ilgili ise henüz böyle bir durumun oluşmadığı ancak gelecekte ne olacağının kestirilemeyeceğini söylemiş ve her devlet gibi kendilerinin de sulh istediklerini ifade etmiştir.²² Başbakan İsmet İnönü, Bulgaristan'ın pakta dâhil olması için Dışişleri Bakan Tevfik Rüştü ile Sofya'ya ziyarette bulunmuş ancak olumlu bir sonuç elde etmeyi başaramamıştır. Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında varılan antlaşmalar sonucunda 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Pakti imzalanmıştır. Türkiye, Balkan devletleri arasında işbirliğinin geliştirilmesi sürecindeki çabaları ile pakta zemin hazırlanmasında büyük rol oynamıştır. Türkiye, paktın imzalanması sırasında da uyguladığı politika ile bölgesinde aktif bir devlet olduğunu göstermiştir. Balkan Pakti, tarafların sınırlarının karşılıklı olarak garanti ve birbirine danışmadan herhangi bir Balkan devletiyle birlikte bir siyasal harekette bulunmamayı veya bir siyasal anlaşma yapmamayı taahhüt etmektedir.²³ Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Balkan Pakti'nin imzalanması sonrasında TBMM'de Kasım 1934'de yaptığı konuşmasında Balkan Pakti ile ilgili olarak şunları söylemiştir “*Balkan Antlaşması, Balkan Devletlerinin, birbirinin varlıklarına özel saygı*

¹⁹ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1985, s. 457

²⁰ Dilek Barlas, “Atatürk döneminde türkiyenin balkan politikası”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Ed. Berna Türkoğlu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 279, Dilek Barlas, “Türkiye'nin 1930'lardaki Balkan Politikası”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 363

²¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914–1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1987, s. 338

²² “Türk-Yunan Misakı Bulgarları Alakadar Etmez”, *Cumhuriyet*, 3 Teşrinisani 1933, s. 1

²³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 338

beslemesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir. Bunun sınırların korunmasında, gerçek bir değeri olduğu besbellidir. Ankara'da toplanmış olan Balkan antlaşma divanının verimli, yerinde çalışmasını ulusumuz sevgi ile karşıladı.”²⁴ Paktin imzalanması basında ise büyük bir neşeyle karşılanmış ve Cumhuriyet gazetesi haberinde “Atina şehri şenlik yapıyor” başlığını kullanmıştır.²⁵

Balkan Pakti'nin kurulmasına Batılı devletlerden en çok İtalyanlar karşı çıkmıştır. İtalya, bir deniz devleti olduklarını ve ihtiyaçlarının birçoğunu dışarıdan sağladıklarını belirtmiştir. Ayrıca Mussolini yapmış olduğu açıklamada İtalya'nın geleceğinin Afrika ve Asya'da olduğunu dile getirmiştir. İtalya'nın yapmış olduğu açıklamalar, Türkiye'nin kaygılanmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin yapılan açıklamalar karşısındaki tutumu sonrasında İtalya, kastedilen topraklar arsında Türkiye'nin olmadığı yönünde açıklamalar yaparak, Türkiye'yi rahatlatmak istemiştir.²⁶ Balkan Pakti'nin imzalanması, İtalya'nın tepkisini çekerek Türk-İtalyan ilişkilerinde gerilmelere sebep olmuşsa da İngiltere ve Fransa tarafından olumlu karşılanmıştır. Fakat Bulgaristan'ın pakt dışı kalması bazı endişelere yol açmıştır. Her şeye rağmen bölge devletlerinin büyük çoğunluğunun yer aldığı bir paktın meydana gelmesi de sevindirici olmuştur. İngiltere, Türkiye'nin paktın imzalanması sürecindeki girişimlerini desteklemiştir. Balkan Pakti'nde doğrudan yer almayan İngiltere ile Türkiye arasında, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne giriş sonrasında Balkan Pakti aracılığı ile dolaylı bir işbirliği süreci gelişmiştir.²⁷

3. Balkan Pakti ve Türk-İngiliz İlişkileri

1930 öncesi Musul meselesi dolayısıyla sorunlu olan Türk-İngiliz ilişkileri 1930 sonrasında olumlu gelişmeler göstermiştir. İki ülke arasında olumlu yönde gelişen münasebetler ilerleyen dönemlerde işbirliğine dönüşmüştür. 1930-1939 yılları arasında iki ülke arasındaki işbirliği Akdeniz Pakti örneğinde olduğu gibi doğrudan olmakla birlikte, Balkan ve Sadabad Paktları gibi oluşumlarda ise dolaylı olarak gelişmiştir. Dolaylı işbirliği olarak yapılan tanımlamada Türkiye, dış politikasında atacağı adımlarda İngiltere ile görüşmelerde bulunmuş ve bu görüşmelerin neticesine göre bir politika izlemiştir. İngiltere'nin doğrudan Balkan Pakti içerisinde yer almamış olması ve Türkiye'nin paktın kuruluş sürecinde İngiltere'nin fikirlerini önemsemesi açısından Balkan Pakti, iki ülke arasındaki dolaylı işbirliğine örnek teşkil etmiştir.

1930'lu yıllarda Türk-İngiliz ilişkileri, Avrupa'da ve dünyada olup biten olaylara bağlı olarak gelişme göstermiştir. İngiltere'nin Türkiye'ye, Türkiye'nin de İngiltere'ye karşı uyguladığı politika diğer ülkeleri de etkilemiştir. 1930 sonrasında Türkiye'nin, İngiltere için önemli hale gelmesi, dünyada yaşanan gelişmeler neticesinde, Türkiye'nin jeopolitik konumunun daha da önem kazanmasından kaynaklanmıştır. Türkiye'nin, Balkanlar ve Ortadoğu arasında bir köprü oluşturması ve 1930 sonrası dünyada yaşanan gelişmeler, İngiltere için Türkiye'yi, yanına çekilmesi gereken bir ülke konumuna getirmiştir.²⁸ Dolayısıyla Türkiye'nin, Balkanlarda oluşturulacak bir paktta etkili olarak bölgesel güç haline gelmesi, İngiltere için büyük önem arz etmiştir.

1933 yılına gelindiğinde Türkiye, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da öne çıkan bir devlet olmaya başlamıştır. Bay Morgan, 28 Ekim 1933 tarihinde Dışişleri Bakanı Sir Simon'a gönderdiği raporunda, Türkiye'nin bölgesel güç olma yolundaki ilerlemesi üzerinde durmuştur. Türkiye,

²⁴ TBMMZC, D. 4, C. 25, s. 4

²⁵“Balkan İtilafı Misakı Dün Atina'da İmzalandı, Atina Şehri Şenlik Yapıyor”, *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1934

²⁶ Eyicil, *a.g.e.*, s. 442

²⁷Ömer Kürkçüoğlu, “Türk-İngiliz İlişkileri (1920'lerden 1950'lere)”, *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. yıldönümü)*, Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara 1985, s. 82

²⁸Yücel Güçlü, “The British Rapprochement on the Eve of the Second World War”, *Belleten*, 65, TTK Nisan 2001, s. 262

ekonomik açıdan olmasa da, modern kurulmuş şehirleri ve yapısı ile Balkan devletlerini, 1933 yılı yazı boyunca ağırlayan bir ülke olmuştur. Böylece Ankara, bölgede önemli bir politik merkez haline gelmiştir. Balkan devletlerinin katılımıyla yapılan toplantılarda, bölge ile ilgi bilgi alışverişi yapılmış ve bölge yararına neler yapılabileceği konuları üzerinde durulmuştur. Türkiye’de, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in ve Başbakan İsmet İnönü’nün uyguladığı politikalar uluslararası alanda ses getirmeye başlamıştır. Tevfik Rüştü Bey, Türkiye’de oluşmuş mevcut sistem içerisinde, Ankara’dan salınmış bir rüzgâr gibi Avrupa turuna çıkmış ve her seferinde Ankara’ya Türkiye için yeni bir dostluk antlaşması yaparak dönmüştür. Bay Morgan, gelişmeler neticesinde Türkiye’nin, Yakındoğu ve Balkanlardaki etkili pozisyonun dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır.²⁹

Büyükelçi Sir Clerk, İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Simon’a, 23 Temmuz 1933 tarihinde gönderdiği raporda, Romanya Dışişleri Bakanı’nın, Ekim ayında Türkiye’ye ziyarette bulunacağını ve Bakanın, Türkiye ziyareti sırasında, Türkiye ile Romanya arasında Dostluk Antlaşması imzalanacağını belirtilmiştir. Ayrıca Romanya ile Türkiye arasında imzalanan antlaşmanın, Yugoslavya ile de aynı şekilde bir antlaşma yapılabilmesinin önünü açacağını bildirilmiştir.³⁰ Türkiye, bu dönemlerde Balkan devletleri ile dostluk antlaşmaları yapmak adına çalışmalarına hız vermiştir. Türkiye, Balkanlardaki devletlerin bir araya gelmesinde etkili olarak bölgede lider güç olma üzerine bir politika izlemiştir. İngiltere ise Türkiye’nin, bu doğrultuda gerçekleştirdiği politikalarını desteklemiştir.

Türkiye’nin Romanya ile imzaladığı antlaşma sonrasında, Türk Dışişleri Bakanı, 11 Kasım’da Cenevre’ye gitmek üzere yola çıkmıştır. Yugoslavya’ya uğrayan Aras, bu devletle de bir saldırmazlık antlaşması imzalamak istemiştir. Aras’ın bu girişimleri, Cenevre’nin birinci önceliğini yitirdiğini göstermiştir. Ancak Bakan, Yugoslavya’yla bir antlaşma imzalamak için öncelikle bu ülkeye davet edilmek istemiştir.³¹ Yugoslavya’nın Aras’ı daha sonra davet etmesi üzerine Dışişleri Bakanı, 20 Kasım’da Belgrat’a, saldırmazlık antlaşması imzalamak üzere yola çıkmış, sonrasında ise Atina’ya geçmiştir.³² İngiliz raporları, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey’in, 25 Kasım 1933’te antlaşmayı imzalamak üzere Belgrat’a vardığını belirtmektedir. Rüştü Bey, burada yapmış olduğu açıklamasında, tarafların antlaşmalar imzalamak adına çaba sarf etmesi dolayısıyla Balkan devletlerinin işbirliğinin kendileri için tatmin edici olduğunu ifade etmiştir.³³ Tarafların görüşmeleri neticesinde, 27 Kasım 1933 tarihinde, Türkiye ile Yugoslavya arasında saldırmazlık antlaşması imzalanmıştır.³⁴ 1933 yılı içerisinde, İsmet Paşa’nın başkanlığını yaptığı bir heyet, Bulgaristan’a ziyarette bulunmuştur. Türk heyetinin gerçekleştirdiği ziyaretin iki ülke ilişkilerine olumlu yansıması olmuşsa da heyet Bulgaristan’ı Balkan Paketi’ne katılması konusunda ikna etmeyi başaramamıştır.³⁵ Heyet, Bulgaristan’ı pakta katılma konusunda ikna edememiş olsa da taraflar 1929 yılında imzalanan Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması’nı beş yıl süreyle uzatma konusunda anlaşmışlardır.³⁶

Bulgaristan’ın Balkan Paketi’nin dışında kalması İngiltere için edişe verici bir durum olmuştur. İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi, Aras ile yapmış olduğu görüşmelerde

²⁹ TNA, PRO, FO 371/16981, E 6651/262/44, s. 103

³⁰ TNA, PRO, FO 371/16826, C 6728/6728/37, s. 39

³¹ TNA, PRO, FO 371/16832, C 10113/10113/92, s. 203

³² TNA, PRO, FO 371/16832, C 10343/10113/92, s. 205

³³ TNA, PRO, FO 371/16832, C 10568/10113/92, s. 210

³⁴ TNA, PRO, FO 371/16832, C 10457/10113/92, s. 209

³⁵ Nurulay Funda Aydemir, *Balkanlarda İttifak Arayışı ve Türkiye Birinci Balkan İttifakı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 41

³⁶ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2013, s. 51

Bulgaristan'ın pakta dâhil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İngiltere, Bulgaristan'ın Balkan Pakti'nin dışında kalması durumunda bu devletin revizyonist devletlerle yakınlaşabileceğinden endişe etmiştir. 14 Şubat 1934 tarihinde, Avam Kamarasında, Bay Mabane, Balkan Pakti hakkında gelişmelerin neler olduğu yönünde bir soru yöneltmiştir. Bu soruya Bay Eden cevap vermiş ve paktın Yunanistan, Türkiye, Romanya ve Yugoslavya arasında 9 Şubat 1934'te imzalandığını söylemiştir. Bay Eden konuşmasında Bulgaristan konusuna da değinmiş ve Bulgaristan'a pakti imzalaması konusunda bir fırsat verildiğini ancak Bulgaristan'ın bunu kabul etmediğini belirtmiştir.³⁷ İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi, Türkiye'nin İngiltere ile dostluk kurmayı arzu ettiğini 1934 yılının yıllık raporunda Londra'ya bildirmiş ve Londra'dan bu yönde samimi yanıtlar almıştır. Büyükelçi, Türk Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede Londra'dan gelen cevaptan bahsetmiş ve Londra'nın da Türkiye ile samimi ilişkiler kurmak istediğini belirtmiştir. Büyükelçi Londra'nın iyi niyet talimatları hakkında 8 Ağustos'ta, Tefik Rüştü ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. İki ülkenin de temel fikirlerinin uyumluluk gösterdiğini söyleyen Büyükelçi, bunun kendi açısından da oldukça sevindirici bir etken olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Londra, Büyükelçisi aracılığıyla, Türkiye'yi, barış üzerine kurulu olan dış politikasından dolayı kutlamıştır. Büyükelçi Sir Percy Loraine, barışı amaçlayan Balkan Pakti'nden ötürü doğan memnuniyeti de bildirmiş ve Bulgaristan'ın da kısa sürede pakta dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁸ İngiltere, Balkan Pakti'nin imzalanması sürecinde Türkiye'nin girişimlerini desteklemiş ve paktın imzalanması sonrasında da süreçle yakından ilgilenerek Türkiye ile bu konuda görüşmelerde bulunmuştur.

Türkiye, 1934 yılında, uyguladığı etkili ve sonuç odaklı dış politikası neticesinde uluslararası alanda kendisini göstermiştir. Türkiye, izlediği etkin politika ile güvenliğini sağlamak isterken, dünya barışına da katkıda bulunmak istemiştir. Türkiye uyguladığı politikasıyla, kendisine ve Balkanlara karşı bir tehdit olarak görülen İtalya'ya karşı Balkan Pakti'nin kurulmasına öncülük etmiştir.³⁹ Türkiye'nin ve İngiltere'nin barış sağlamaya yönelik politikaları ve çıkarları iki ülkenin ortak paydalarını oluşturmuştur. Türkiye ve İngiltere arasındaki bu ortak payda ve İtalya'nın Akdeniz tehdidi noktasındaki çıkar kesişmesi, iki ülkenin işbirliği ve uyum içerisinde çalışmasını sağlamıştır. İngiltere'nin gücünün farkında olan Türkiye, bu gücü kullanabilmek adına ortak çıkarları doğrultusunda İngiltere'den faydalanma yoluna gitmiştir. Türkiye, Balkan Pakti'nin imzalanması sürecinde ve yapılan görüşmelerin bir pakt ile sonuçlanmasında uyguladığı etkili politika ile bölgesinde lider bir ülke olabileceğini göstermiştir.

Sonuç

1926 yılında, Musul Meselesi çözüme kavuşturulması rağmen Türkiye ile İngiltere arasındaki münasebetlerde soğuma olmuştur. 1930 yılı sonrasında uluslararası alanda yaşanan olaylar neticesinde bu iki ülke arasındaki ilişkiler olumlu yönde gelişme göstermeye başlamıştır. Bu ilişkilerin gelişmesinde Türkiye'nin bu tarihten itibaren dış politikasına ağırlık vermeye başlamasının etkisi olmuştur. İngiltere, dış politikasını Birinci Dünya Savaşı sonrası statükoyu korumak adına silahsızlanmayı desteklemek ve barıştan yana olmak üzerine uygularken, Türkiye dış politikasını sınırlarını güvenceye almak ve bu amaç içinde dünya barışına katkıda bulunmak adına diğer devletlerle kolektif bir işbirliği içerisinde olmak üzerine uygulamıştır. İki devletin barış yanlısı politikaları ortak bir zeminde buluşmalarına katkı sağlamıştır. Ancak tek etken bu olmamıştır. 1933 yılı sonrasında oluşan Almanya ve İtalya'nın yayılmacılık tehlikesi Türkiye ve İngiltere'yi dostluğun ötesine, işbirliğine götüren etken

³⁷ Hansard, 21.12.2013, www.hansard.millbanksystems.com

³⁸ TNA, PRO, FO 371/19037, E 854/854/44, s. 7

³⁹ Millman, a.g.m, s. 485

olmuştur. İtalyanların Balkanlarda ve Akdeniz’de oluşturduğu olumsuz durum iki devletin çıkarlarının kesişmesine yol açmıştır. Dünyada yaşanan gelişmeler neticesinde Türkiye, 1933-1934 yılında Londra’yı Boğazları tekrar silahlandırmak için ikna etmeye çalışmıştır. İngiltere, silahsızlanma konferansların düzenlendiği bir dönemde Türkiye’nin bu teklifine sıcak bakmamıştır. Ancak özellikle İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine’nin Türk yetkililer ile yaptığı dostane görüşmeler iki ülkenin ilişkilerinde dostluğun gelişeceğinin işaretleri olmuştur.

İngiltere, Şubat 1934 yılında kurulan Balkan Paktı’na sıcak bakmış ve Türkiye’nin bu yönde atmış olduğu adımları desteklemiştir. İngiltere, pakt içerisinde yer almamış ancak paktın imzalanması sürecini yakından takip ederek bu konuda Türkiye’nin girişimlerini desteklemiştir. Balkan Paktı’nın kurulması sonrasında da süreci yakından takip eden İngiltere, Bulgaristan’ın pakta dâhil edilmesi gerektiği konusunda Türkiye ile görüşmeler yaparak konuyla yakından ilgilenmiştir. İngiltere, Alman ve İtalyan yayılmasına karşı sınırlarını korumak üzere Balkan Devletleri tarafından kurulmuş olan paktı destekleyerek kendi çıkarlarını da koruma altına almayı arzulamıştır. Türkiye ve İngiltere, Balkan Paktı’nda doğrudan bir işbirliği içerisinde çalışmış olmasalar da İngiltere’nin süreci yakından takibi, sonrasında paktla yakından ilgilenmesi ve paktı desteklemesi ile iki ülke arasında dolaylı bir işbirliğinin geliştiği söylenebilir. Türkiye, bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk’ün “Yurtta sulh cihanda sulh” ilkesi doğrultusunda sınırlarını korumak adına bir dış politika uygulamış ve aynı zamanda dünya barışına katkı sağlamak niyetinde olmuştur. 1933 yılı sonrası oluşan ve İkinci Dünya Savaşı’na yol açacak Almanların ve İtalyanların yayılmacı tutumu İngiltere için Türkiye’yi değerli bir müttefik haline getirmiştir. Bu zorunlu birliktelik her iki ülkenin ortak bir politika üretmeye çalışmalarına ve İngiltere’nin Türkiye’yi yanına çekmek adına politikalarını desteklemesiyle sonuçlanmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

The National Archives (TNA), Public Record Office (PRO), Foreign Office (FO) 371/17961, E 2874/1345/44

TNA, PRO, FO 371/17961, E 3000/1345/44

TNA, PRO, FO 371/17961, E 3001/1345/44

TNA, PRO, FO 371/17961, E 2904/1345/44

TNA, PRO, FO 371/17961, E 3072/1345/44

TNA, PRO, FO 371/17961, E 3631/1345/44

TNA, PRO, FO 371/19037, E 854/854/44

TNA, PRO, FO 371/16981, E 6651/262/44

TNA, PRO, FO 371/16826, C 6728/6728/37

TNA, PRO, FO 371/16832, C 10113/10113/92

TNA, PRO, FO 371/16832, C 10343/10113/92

TNA, PRO, FO 371/16832, C 10568/10113/92

TNA, PRO, FO 371/16832, C 10457/10113/92

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Dönem 4, Cilt 18

TBMZC, D. 4, C. 25

Gazeteler

“Türk-Yunan Misakı Bulgarları Alakadar Etmez”, *Cumhuriyet*, 3 Teşrinisani 1933

“Balkan İtilafı Misakı Dün Atina’da İmzalandı, Atina Şehri Şenlik Yapıyor”, *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1934

Kitap ve Makaleler

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914–1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1987

AYDEMİR, Nurulay Funda, *Balkanlarda İttifak Arayışı ve Türkiye Birinci Balkan İttifakı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007

BALCI, Ali, *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2013

BARLAS, Dilek, “Türkiye’nin 1930’lardaki Balkan Politikası”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 yıllık Süreç*, Ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, ss. 361-372

-----, “Atatürk döneminde Türkiye’nin balkan politikası”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Ed. Türkdoğan Berna, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, ss. 275-280

EYİCİL, Ahmet, *Siyasi Tarih 1789–1939*, Gün Yayınları, Ankara 2005

FIRAT, Melek, “Görelî Özerklik-1, Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*, C. 1, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, ss. 325-356

GÜÇLÜ, Yücel, “The British Rapprochement on the Eve of the Second World War”, *Belleten*, 65, TTK Nisan 2001, pp 257–312

KELKİTLİ, Fatma Aslı, “İki Savaş Arası Dönemde İtalya’ya Karşı Balkanlar’da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 72, No. 2, 2017, ss. 423-443

KÜRKÇÜOĞLU, Ö., 1985. “Türk-İngiliz İlişkileri (1920’lerden 1950’lere)”, *Türk-İngiliz İlişkileri 1583–1984 (400. yıldönümü)*, Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara, ss. 75–92

MILLMAN, Brock., “Turkish Foreign and Strategic Policy 1934–1942”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 31, No: 3, 1995, ss. 483–508

ÖNAL, Buket – ULTAN, Mehlika Özlem, “Balkan Pakti (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları”, *U.Ü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 13, S. 22, 2012/1, ss. 65-84

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1985

UYAR, Elif, *Türk- İngiliz Siyasal ilişkileri (1929- 1936)*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2007

İnternet Kaynakları

Hansard, www.hansard.millbanksystems.com, (E.T 21.12.2013)